

ESPORT I TERRITORI O LA PARADOXA DE LA SALUT A TRAVÉS DE L' ESPORT

Núria Puig i Barata

INEFC- Barcelona.

*Secretària General de la F.I.S.P.T.
Comunicació presentada al Simposi
Internacional Salut i Esport per a
Tothom. Barcelona, maig 1989.*

Introducció

Comparteixo els criteris que defineixen les intencions del Simposi en el qual vàrem participar, en el sentit que les relacions entre esport i salut "han d'anar més enllà d'una perspectiva exclusivament mèdica i tenir en compte els condicionaments socials que faciliten la pràctica esportiva". En definitiva, interpreto que es tracta de considerar que la salut del ciutadà resulta d'un conglomerat de factors i no de la influència aïllada de cada un d'ells.

Ja fa molts anys que em preocupa l'excessiva insistència amb la qual se'ns diu que fer esport és bo per a la salut com si aquesta només depengués de la nostra acció individual. Així, hem de fer esport, no hem de fumar, no hem de beure... En contrapartida, no s'"acusa" tan directament - o en termes tan simplistes - els responsables de la degradació de l'entorn, la manipulació dels aliments, la fabricació de productes tòxics, etc. Tots ells aspectes que, sens dubte, afecten la nostra salut al marge que fem o no esport.

Així, doncs, en comptes de centrar-me en l'accés i la disponibilitat dels equipaments esportius, prefereixo plantejar la meua intervenció des de les relacions que s'estableixen entre l'esport i el territori. Intentaré mostrar com el problema no és tant fer o no fer esport com **garantir entorns saludables** per a la pràctica d'aquesta activitat.

La meua hipòtesi és que **si l'entorn no és saludable, la salut a la qual podem accedir a través de l'esport és fragmentada, compensatòria, no harmònica**. En canvi, **si la pràctica es produeix en un entorn saludable, el resultat és una salut més harmònica perquè representa l'equilibri**

de les persones amb el seu entorn. No hi ha paradoxa entre allò que fan les persones per beneficiar-se i les influències que els vénen donades per l'entorn on viuen.

Els territoris de l'esport

La Revolució Industrial es va caracteritzar per un canvi radical en l'organització de l'espai i el temps. La fragmentació en fou una de les característiques principals en contraposició a la barreja de funcions que coexistien en segles anteriors. D'aquesta fragmentació, i amb el pas dels anys, varen anar sorgint l'espai i el temps esportius. Amb retard respecte a altres configuracions, el territori es veié marcat per les traces d'aquella pràctica -abans emergent, ara consolidada- que coneixem amb la denominació d'"esport". Camps de futbol, pistes de tennis, estadis, piscines, etc. esdevenen una imatge necessària de qualsevol descripció territorial d'aquesta societat. Tots ells són espais esportius freqüentats amb els ritmes propis de la societat en què es desenvolupen. Estic descrivint l'espai de la societat industrial.

Estem entrant -si no ho hem fet ja- en la societat postindustrial. Quin és el territori esportiu que li correspon?

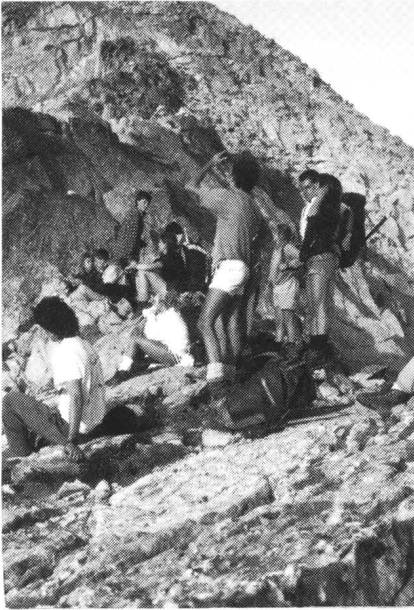
L'esport contemporani ha desbordat els espais que li eren assignats. Allà on anem -molt més enllà del que podem imaginar- trobem les seves traces. Escalant l'Everest, volant per sobre de muntanyes, navegant en ple oceà; a les places dels pobles, a les parets de les esglésies... podem veure homes i dones entregats a la pràctica

d'aquesta activitat convertida en l'hàbit d'una gran part de la població dels països desenvolupats.

Tots aquests canvis són deguts a que l'esport ha variat respecte a les seves formes inicials; s'ha produït la seva "reterritorialització". Christian Pocie-llo (1981) crida l'atenció sobre el profund dinamisme de les pràctiques esportives. Posa de manifest que, en la majoria dels esports, es dona un procés de transformació escalonat en tres etapes.

La primera és el punt de partida i l'anomena "passadís" perquè és molt estandaritzada quant a les normes i l'espai. És la que neix amb la societat industrial. La següent, necessita d'espais amb cert condicionament encara que el grau d'improvització de l'esportista és més gran (pensem en l'esquí nòrdic o l'alpí, en el rem, el ciclisme...). La darrera etapa és l'anomenada "lliure" i representa l'ocupació de qualsevol espai, la incertesa, la improvització. Parlo de l'esquí de muntanya, del windsurf, del kayak, etc. I dut a l'extrem, ens trobem davant de veritables "gestes esportives" com el rafting, el parapente, el ponting, les travesses de l'oceà...

Processos de distinció i d'imitació, una progressiva recerca del risc com a component necessari de la diversió, una major disponibilitat per organitzar el temps, la satisfacció de les necessitats primàries bàsiques... són alguns dels factors de la societat que han afavorit aquest procés. Procés que, d'altra banda, no podem deixar d'analitzar des de la perspectiva que avui estem tractant que és la de l'esport i la salut. Perquè l'esport, desbordat dels territoris que li havien

estat atribuïts d'ençà de la Revolució Industrial, comença a tenir un impacte ecològic que no podem ignorar a l'hora de parlar d'entorns saludables per a la seva pràctica.

L'impacte ecològic de l'esport contemporani

Potser no de manera sistemàtica i teoritzada però sí com a crit d'alerta cada cop més extès, he pogut trobar diversos documents que posen de manifest l'impacte ecològic negatiu de certes pràctiques esportives: esquí -en totes les seves modalitats-, escalada, alpinisme, motociclisme, automobilisme, nàutica, caça, pesca, etc. Algú parla, fins i tot, de pràctiques més convencionals (futbol, tennis, golf...) com a conseqüència de la seva massificació (Merino, 1989).

L'esquí alpí, per exemple, produeix trastorns a les zones on es practica

(Mosimann, 1989 i Ganyet i Solé, 1984). La preparació de les pistes destrueix la cobertura vegetal que estabilitza les terres mitjançant les seves arrels. Conseqüentment, la retenció d'aigua és menor i es donen canvis hidrològics; l'erosió és llavors més gran. El creixement de nova vegetació és difícil i s'agreuja amb l'alçada; el panorama estiuenc d'aquestes zones és, sovint, desolador. No es coneixen encara prou bé els efectes dels canons de neu artificial; si, d'una banda, els darrers trams de les pistes són protegits del pas dels esquiadors, de l'altre, l'ús constant d'aigua quan n'hi ha poca, a causa de l'escassetat de neu, sembla afectar els ecosistemes. Hi ha estudis en curs per comprovar les dimensions d'aquestes intervencions.

Els escaladors han posat en perill certes espècies d'ocells, els campaments base d'algunes expedicions es converteixen en autèntics abocadors d'escombraries; s'han fet campionats internacionals de moto en parcs naturals on es pretén conservar la flora i la fauna (Segarra, 1989), moltes veus s'han alçat en contra dels efectes del rallye París-Dakar en el desert del Sàhara...

La paradoxa a què em referia queda ben palesa. L'esportista, tot cultivant el cos i vetllant per la seva salut, contribueix en major o menor escala (encara no es coneix la dimensió exacta del fenomen) a la degradació de l'entorn. Hi ha una reacció en cadena (cap esdeveniment queda tancat en si mateix sense conseqüències) que connecta amb d'altres trastorns ecològics que afecten el nostre planeta i que tenen conseqüències nocives per a la nostra salut. Ha arribat el moment de posar fi a la paradoxa de l'esport i la salut.

Perseguint el final de la paradoxa

Tots els experts coincideixen en la idea que no s'han de fer plantejaments apocalíptics de la situació en la qual ens trobem (Kreimer, 1989; Grosvenor, 1988 i Sagarra, 1989). Prenent les mesures apropiades, harmonitzant el progrés amb l'equilibri, essent conscients dels impactes d'una intervenció en comptes de cercar exclusivament el guany desmesurat... "hi ha marge per reduir substancialment els riscos existents" (Kreimer, 1989). No és arbitrari que, amb aquesta filosofia, l'ONU hagi declarat els anys noranta com la Dècada Internacional per a la Reducció dels Desastres Naturals.

En la línia, doncs, d'aquest esperit optimista que ens ha d'animar per assolir la fita d'uns entorns més saludables per a la pràctica de l'esport, vull fer unes propostes d'actuació (Puig, 1984) que són les següents:

1.- La gestió ja no s'ha de limitar als equipaments convencionals sinó que vetllarà per tots els espais d'ús esportiu.

2.- Caldrà que la ciutat s'adapti a les aspiracions esportives, en un context lúdic i harmònic amb les altres activitats de la comunitat.

3.- El responsable esportiu haurà de sortir del "seu món", del seu "complex d'illa" (Cazorla, 1979) i fer seus els

problemes d'altres àmbits perquè la seva resolució passa per abordar-los globalment.

4.- Caldrà aproximar el ciutadà als centres de decisió perquè s'apropriï dels espais de pràctica, els faci seus i lluiti pel seu manteniment.

5.- Caldrà pensar l'esport a una escala més àmplia que la municipal perquè, com ja hem vist, les pràctiques esportives superen àmpliament aquest àmbit.

6.- El planejament de l'esport es farà tenint en compte l'equilibri socio-ecològic de tot el territori.

7.- Els responsables dels municipis rurals i urbans hauran de reunir-se perquè els primers reben els practicants dels segons i cal plantejar estratègies que facilitin harmònicament aquests intercanvis.

BIBLIOGRAFIA

CAZORLA, L. *Deporte y Estado*. Ed. Labor. Barcelona, 1979. 320 pàg.

GROSVENOR, G. "Will we mend our Earth?" in *National Geographic* vol. 174, núm. 6., pp. 766-771.

HAUMONT, A. "Espaces sportifs et usages sociaux" in *Sports et Sociétés Contemporaines. VIIIème Symposium de l'I.C.S.S. I.N.S.E.P.*- Société Française de Sociologie du Sport. París, 1989, pp. 261-264.

KREIMER, A. "Caminando sobre arenas movedizas". *El País*, 4 abril 1989.

Llibre Blanc per a la Gestió de la Natura als Països Catalans. Barcelona, 1989. Sota la direcció de Ramon Folch.

MERINO, A. "Deportes que dejan huella". *Natura*, núm. 72., Març 1989, pp. 56-61.

MOSIMANN, T. "L'sport saccage-t-il le paysage?" in *Thema*.

Magazine sur la recherche scientifique dans les hautes écoles suisses, núm. 6., 1989., pp. 23-27.

PUIG, N. "Nuevas perspectivas en la gestión de los espacios deportivos municipales". *Actas de las 1as. Jornadas de Estudio El deporte en los municipios*. Valladolid, 1984. pp. 201-213.

REES, J. *Natural resources. Allocation, economics and policy*. London and New York. Methuen, 1984, 449 pàg.

RITUERTO, R. "Efecto invernadero o cambios naturales". *El País*, 10 març 1989.

RODRIGUEZ, D. "Reinhold Messner. La última esperanza del alpinismo clásico". *Desnivel. Revista de Montaña*, núm. 44, Març 1989, pp. 4-17.

SEGARRA, D. "Els estralls del motorisme i altres". *El País*, 9 febrer 1989.